

Obligatorisk ansvarsförsäkring – en patentrösning?

av Jessika van der Sluijs

Jessika van der Sluijs
jessika.van-der-sluijs@juridicum.su.se

Då och då inträffar händelser som aktualiserar frågan om man bör införa obligatorisk ansvarsförsäkring för en särskild grupp av potentiella skadegörare. En sådan ordning kan vara tilltalande ur den skadelidandes synvinkel men är inte okomplicerat att införa. I denna artikel diskuteras fördelarna med obligatorisk ansvarsförsäkring samt de överväganden som måste göras för att en sådan ordning skall vara effektiv.

Inledning

“In the past people in the UK tended to litigate less than, for example, those in Germany and the United States. The motive power driving change has been called the ‘rising compensation culture’ or ‘blame and gain culture’. It stems from a feeling in society that, if ill befalls people, somebody else must pay; and that what the law still calls an ‘Act of God’ has died along with God himself. Without a God to blame, people have turned to fellow men.”

Raderna är professor Malcolm Clarkes, University of Cambridge, i Festskrift till Bill W. Dufwa.¹ De ”fellow men” som man i praktiken ofta vänder sig till, eller skulle vilja vända sig till om det var möjligt, är försäkringar av olika slag. Det förutsätter i sin tur att det faktiskt finns försäkring som täcker den aktuella skadan. Det är därför inte ovanligt att

avtalsparter kommer överens om att ansvarsförsäkring skall tecknas² eller att företag i sin marknadsföring upplyser om att det finns ansvarsförsäkring. En tänkbar lösning från politiskt håll för att säkerställa att det finns en försäkring att vända sig till är att lagstiftningsvägen införa obligatorisk ansvarsförsäkring. I denna artikel skall några av den obligatoriska ansvarsförsäkringens fördelar och problem belysas. Inledningsvis, i avsnitt 2, kartläggs obligatorisk ansvarsförsäkring i de nordiska länderna. I avsnitt 3 behandlas fördelar med den obligatoriska ansvarsförsäkringen och i avsnitt 4 behandlas problem med obligatorisk ansvarsförsäkring. I avsnitt 5 finns avslutande synpunkter.

Jessika van der Sluijs är Jur dr i civilrätt och forskare vid Stockholm Centre for Commercial Law, Stockholms universitet.

2. Obligatorisk ansvarsförsäkring i Norden

I samtliga nordiska länder finns kollektiva försäkringslösningar på de viktigaste *personskadeområdena*, nämligen vid trafikskador, patientskador, läkemedelsskador, och arbets-skador. För trafikskadorna finns i alla nordiska länder en plikt för fordonsägaren att teckna trafikförsäkring.³ Alla de nordiska trafikförsäkringarna bottnar i en utredning som tillsattes 1952 med uppgift att utarbeta gemensamma förslag till ny bilansvarighets- och trafikförsäkringslagstiftning.⁴ För patientskadorna är det bara Sverige och Finland som har ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring.⁵ I dansk rätt regleras patientskadorna istället genom offentlig försäkring.⁶ Den norska ordningen kan liknas vid en försäkringsordning. Föreningen Norsk Pasientskadeerstatning ansvarar för skadorna och det finansieras genom avgifter från de offentliga vårdgivarna.⁷ Privata vårdgivare däremot har en plikt att teckna traditionell ansvarsförsäkring.⁸ Beträffande läkemedelsskadorna är det egentligen bara Norge som stadgar försäkringsplikt för läkemedelsproducenter.⁹ I Sverige finns i stället en frivillig läkemedelsförsäkring, vilket är fallet även i Finland.¹⁰ I Danmark skattefinansieras läkemedelsskadorna.¹¹ Gällande arbetsskador saknas försäkringsplikt i Sverige. Trygghetsförsäkringen, som ersätter arbetsskador, tecknas i stället som en del av kollektivavtal. I de övriga nordiska länderna finns emellertid försäkringsplikt.¹² För miljöskador finns i miljöbalken bestämmelser om miljöskadeförsäkring, som ersätter skador orsakade av miljöfarlig verksamhet.¹³

På en rad områden som innebär *särskilda risker* finns ansvarsförsäkringsplikt för verksamhetsutövarna. Samtliga dessa författningar bottnar i direktiv eller internationella konventioner och är i stort sett likalydande i de nordiska länderna. Sålunda finns ansvarsförsäkringsplikt för atomanläggningsinne-

havare¹⁴, fartygsägare¹⁵, luftfartyg och lufttransportörer¹⁶ samt järnvägar¹⁷.

På fler områden där *konsumentskyddet* har setts över har försäkringsplikt införts. Sålunda finns ansvarsförsäkringsplikt för fastighetsmäklare¹⁸, försäkringsförmedlare¹⁹, värdepappersbolag och fondbolag²⁰, pantbanker²¹, och revisorer²². Ytterligare en verksamhetskategori som har ålagts försäkringsplikt är de kontrollorgan som övervakar vissa egenskaper hos produkter som skall vara CE-märkta. I vissa fall utförs kontrollerna direkt av den ansvariga myndigheten, men i en rad fall ackrediteras ett enskilt företag som i myndighetsföreskriften åläggs försäkringsplikt.²³

I Norge, Danmark och Finland har försäkringsplikt ålagts vissa verksamheter där det helt saknas obligatorisk eller kollektiv ansvarsförsäkring i Sverige. Ansvarsförsäkringspliktiga verksamhetsutövare som finns bland de övriga nordiska länderna är nöjesparksarrangörer²⁴, jägare²⁵, hundägare²⁶, ägare av skjutbanor²⁷, advokater²⁸, dödsboförvaltare²⁹ och konkursförvaltare³⁰, inkassobyråer³¹, väktare³² och hemtjänsten³³.

Sammanfattningsvis råder försäkringsplikt på ungefär samma områden i de nordiska länderna. I Danmark och Norge finns försäkringsplikt på något fler områden än i Sverige och Finland. Detta skall jämföras med den engelska rättordningen som stadgar ansvarsförsäkringsplikt endast för fordonsägare³⁴, arbetsgivare³⁵ och fartygsägare³⁶. För advokater (solicitors) finns ett system motsvarande det svenska, dvs. medlemskap som förutsätter ansvarsförsäkring.³⁷

3. Fördelar

Det är inte så svårt att ur ett skadelidarperspektiv se fördelarna med obligatorisk ansvarsförsäkring.

1. Ansvarsförsäkringsskyddet innebär först och främst att den skadelidande inte riskerar att bli utan skadestånd på grund av att

skadevällaren saknar betalningsförmåga eller betalningsvilja.

2. Ansvarsförsäkringen fyller också en funktion på det emotionella planet – en skadelidande kan vara mer benägen att framställa ett skadeståndsanspråk mot en skadevällare om denne vet att ersättningen utbetalas ur en försäkring. Fenomenet kan åberopas även som en nackdel av dem som fruktar att antalet ogrundade skadeståndsanspråk ökar i och med förekomsten av obligatorisk ansvarsförsäkring.
3. Enligt 9 kapitlet 7 § första stycket första punkten försäkringsavtalslagen (2005:104) har den skadelidande en direktkravs rätt vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Det betyder att den skadelidande inte behöver kräva ut skadeståndet från skadevällaren personligen, utan kan vända sig direkt till försäkringsbolaget med sitt krav. I de flesta författningar som stadgar ansvarsförsäkringsplikt finns också bestämmelser som ger den skadelidande en direktkravs rätt. Direktkravsbestämmelser finns i 24 § atomansvarslagen, 10 kap. 14 § 1 stycket sjölagen, 4 kap. 1 § 1 stycket 4 försäkringsförmedlingsförordningen, 11 § 2 stycket 3 punkten fastighetsmäklarförordningen, enligt trafikskadelagen, motortävlingförsäkringslagen och patientskadelagen. Däremot saknas särskilda direktkravsbestämmelser i luftfartslagen, järnvägslagen, revisorslagen, pantbankslagen, samt i de författningar som reglerar kontrollorganen och värdepappersmarknaden. Den skadelidande har i dessa fall en direktkravs rätt med stöd av den allmänna direktkravsbestämmelsen i 9 kapitlet 7 § FAL. Bestämmelsen är ny. Enligt 1927 års FAL fanns ingen allmän rätt för den skadelidande att vända sig direkt till ansvarsförsäkringen, inte ens vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Direktkravs rätten är en fördel för den skadelidande, främst på grund av att den skadelidande inte är beroende av skadevällarens betalningsförmåga för att få ersättning för skador. En direktkravs rätt kan vara en fördel för den skadelidande även av emotionella skäl. En skadelidande kan vara tveksam till att framställa ett skadeståndsanspråk mot ett barn, en granne eller någon man har en avtalsrelation till, till skillnad från att framställa anspråket mot ett försäkringsbolag.³⁸
4. Finansieringen av försäkringsskyddet är ett annat argument som talar för obligatorisk ansvarsförsäkring. Den skadelidande kan visserligen teckna en egen egendomsförsäkring för eventuella skador, men då är det denne själv som finansierar sin försäkring. Fördelen med obligatorisk ansvarsförsäkring är att det då är skadevällaren, dvs. den som bedriver den riskfyllda verksamheten, som tillser att försäkringen finansieras, och inte den som riskerar att skadas.
5. Genom att införa försäkringsplikt skapas också en viss möjlighet att utöva kontroll över riskfylld verksamhet. För att ett system obligatorisk ansvarsförsäkring skall vara effektivt krävs att det finns en tillsyn över verksamheten (se vidare nedan). Det innebär dels att den *myndighet* som har tillsyn över verksamheten har möjlighet att t.ex. identifiera potentiella skadevällare och skapa sig en bild om verksamheten och dess omfattning. Vidare får de *försäkringsbolag* som tecknar försäkringen en möjlighet att i viss mån kontrollera verksamheten. Försäkringstagaren är vid försäkringsavtalets ingående skyldig att ge försäkringsgivaren upplysningar om den försäkrade verksamheten samt upplysa om eventuella förändringar i verksamheten. En risk med det är att försäkringsgivaren i vissa fall inte kommer att vara beredd att försäkra personer eller verksamheter som anses innebära särskilt stora risker, kanske på grund av tidigare skadehistorik. Ställt på sin spets innebär det att dessa inte lagligen kan utöva sin verk-

samhet. Detta kan kanske betraktas också som ett problem med obligatorisk ansvarsförsäkring, något som jag återkommer till nedan.

6. Ytterligare en fördel med obligatorisk ansvarsförsäkring är att den kan ha en viss preventiv effekt. Försäkringsbolagen kan uppställa vissa säkerhetsföreskrifter i villkoren, eller genom sina premier och bonusprogram skapa incitament för utövarna av den riskfyllda verksamheten att iaktta akt-samhet och försiktighet.

Ur den potentielle skadegörarens perspektiv kanske det inte direkt finns några fördelar med obligatorisk ansvarsförsäkring jämfört med att på frivillig väg teckna ansvarsförsäkring. Möjligen kan man tänka sig att utbudet av försäkringslösningar på marknaden förbättras om efterfrågan ökar.

4. Problem

En ordning med obligatorisk ansvarsförsäkring kan inte införas hur som helst, utan förutsätter ett antal överväganden.

1. För det första måste en bedömning göras av behovet av att stärka de skadelidandes möjligheter till kompensation av en särskild skadegörargrupp. Behovet kan vara av ekonomisk art; man gör bedömningen att risken för stora skador är hög och behovet av finansiering av dessa skador är starkt. I utredningen om ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor fann utredaren att det saknades behov av obligatorisk ansvarsförsäkring på området. Skälet härför var dels att risken för stora skador är låg, dels att risken för att skadevållaren inte skall kunna betala är låg.³⁹ Vidare kan man tänka sig att en ansvarsförsäkring fyller andra funktioner. I samband med lagstiftningsarbetet inför lagen om kränkande behandling av elever föreslogs att obligato-

risk ansvarsförsäkring kombinerat med en direktkravs rätt skulle införas. Klart är att det i detta fall inte finns anledning att införa en obligatorisk ansvarsförsäkring på grund av risken att den skadeståndsskyldige annars saknar medel; kommuner kan i allmänhet betala. Däremot kan en sådan ordning fylla en funktion på det emotionella planet; för en kränkt elev kan det upplevas som mycket enklare att vända sig till ett utomstående bolag, i stället för att framställa skadeståndsanspråk mot kommunen på grund av ett handlande t.ex. hos en lärare, som eleven kanske upplever sig befinna i en beroendeställning till. Behovet av att det finns försäkring kan variera också inom skadegörargruppen. Det kan t.ex. vara viktigare att den lilla revisionsbyrån har ansvarsförsäkring än den stora.

En svårighet kan vara att bedöma vilka minimikrav på ansvarsförsäkringen som skall uppställas i författningen. För att försäkringsskyddet inte skall bli illusoriskt för den skadelidande bör i författningen uppställas minimikravkrav på t.ex. försäkringsbelopp, försäkringens omfattning eller hur självrisker skall behandlas. I t.ex. den numera upphävda lagen (1991:981) om värdepappersrörelse samt i den tillhörande föreskriften (FFFS 2002:6) stadgas endast att det skall finnas ansvarsförsäkring, och inte vad den skall omfatta – inte ens vilket minimibelopp som skall gälla. I värdepappersmarknadslagen, däremot, finns krav på försäkringsbelopp.

2. Det måste vara möjligt att identifiera en särskild *skadegörargrupp*. Det måste alltså röra sig om ett kollektiv som kan registreras på något sätt. En naturlig grupp kan vara yrkesutövare där det krävs någon form av tillstånd eller auktorisation för att utöva yrket. Att däremot införa försäkringsplikt för cyklister, vilket det var tal om på femtiotalet, eller kattägare kan bli besvärligare.

Sedan 2001 skall alla hundar registreras,⁴⁰ och från 2006 skall samtliga hästar i landet ha ett s.k. hästpass.⁴¹ Det kan öppna för en möjlighet att ålägga dessa ägare försäkringsplikt, förutsatt att det finns ett behov.

3. För att ordningen skall vara effektiv förutsätts vidare att det finns en myndighet som kan utöva *tillsyn* över den skadegörande verksamheten. Myndigheten har i uppgift att identifiera de försäkringspliktiga samt att kontrollera att de uppfyller sin försäkringsplikt, vilket i sig kan kräva en betydande administration och därmed vara kostsamt. Författningarna som reglerar obligatorisk ansvarsförsäkring utpekar en myndighet e.d. som skall utöva tillsyn över verksamheten. Om den skadelidande saknar information om vem som är rätt försäkringsgivare vid trafikskada finns möjlighet att vända sig till trafikförsäkringsföreningen. Trafikförsäkringsföreningen ersätter också skador om fordonet som orsakade skadan är okänt eller oförsäkrat. En skadelidande som lidit patientskada kan vända sig till patientförsäkringsföreningen som ersätter skador orsakade av oförsäkrade vårdgivare.⁴² Motsvarande ordningar finns i de övriga nordiska länderna.⁴³ Enligt 22 § 1 stycket atomansvarighetslagen skall atomanläggningsinnehavares försäkring godkännas av regeringen. Motsvarande gäller enligt 10 kap. 12 § 2 stycket sjölagen för oljefartyg. Fastighetsmäklare står enligt 7 § fastighetsmäklarlagen under Fastighetsmäklarnämndens tillsyn. Försäkringsförmedlare står enligt 2 kap. 1 § försäkringsförmedlingslagen under Finansinspektionens tillsyn.
4. *Försäkringsmöjligheterna* måste utredas. Finns befintliga försäkringar på marknaden som täcker det aktuella ansvaret? Är bolagen beredda att försäkra den aktuella risken? Det kanske visar sig att inget bolag är berett att meddela försäkring i enlighet med de uppställda kraven i författningen. För

företagsförsäkring finns vidare ingen kontraheringsplikt. Vad händer om en potentiell skadegörare med försäkringsplikt vägras försäkring, kanske på grund av tidigare försummelser mot försäkringsbolaget? En situation kan uppstå när det ytterst är försäkringsbolaget som bedömer vilka som får utöva den aktuella verksamheten, en uppgift som bolaget kanske inte vill ta på sig.

5. Trots försäkringsplikt inträffar att skadegörare försummar att teckna försäkring eller tecknar försäkring som inte uppfyller de uppställda kraven på t.ex. försäkringsbelopp. En viktig fråga är därför *om* en drabbad skadelidande skall kompenseras på annat sätt i dessa fall, och i så fall *hur*. En möjlighet är att införa kompletterande ersättningssystem för dessa fall. Ett par sådana ersättningssystem har också införts. Sålunda skall trafikförsäkringsföreningen, som är en sammanslutning av alla försäkringsbolag som meddelar trafikförsäkring, enligt 16 § trafikskadelagen ersätta skador uppkomna i trafik som om fordonet varit försäkrat. En regel om solidariskt ansvar finns även i 6 § motortävlingsförsäkringslagen. Här saknas dock en organisation som företräder försäkringsbolagen vilket innebär att den skadelidande kan välja att rikta anspråk mot ett av de bolag som har tillstånd att meddela försäkringen.⁴⁴ För patientskadorna är det de bolag som ingår i patientförsäkringsföreningen som enligt 14 § patientskadelagen ansvarar solidariskt. Motsvarande ordning finns i de övriga nordiska länderna.⁴⁵ I de fall den skadelidande inte av den skadeståndsskyldige eller av försäkringsgivaren kan utfå ersättning för atomskada ansvarar staten enligt 28 § atomansvarslagen.⁴⁶ Ansvarsförsäkringen för oljeskador kompletteras av en internationell fond för ersättning för skada orsakad genom förorening av olja.⁴⁷ Ansvarsförsäkring för värdepappersbolag komplette-

ras delvis av lag (1999:158) om investerarskydd enligt vilken staten kompenserar de skadelidande.⁴⁸

I de fall där det finns försäkring, men där den inte uppfyller de krav som uppställs i författningen, kan principen om *avtalets subjektiva begränsning* leda till att försäkringsbolagen är tvingade att ansvara mot den skadelidande fullt ut i alla fall. Principen innebär att om det i författning finns en bestämmelse där tredje man (dvs. den skadelidande) tillerkänns en rätt kan inte parterna (dvs. försäkringsbolaget och skadegöraren) träffa avtal till nackdel för denne. Om det i författning anges att en försäkring skall gälla t.ex. inom ett visst geografiskt område kan sålunda parterna enligt principen inte inskränka försäkringens täckningsområde. Skulle skada inträffa inom det i författningen angivna området är försäkringsbolaget sålunda skyldigt att kompensera den skadelidande. Detsamma skulle gälla när försäkringsbeloppet avviker från vad författningen uppställer eller villkor om självrisker i strid med författningen.⁴⁹

6. Ytterligare en fråga är vilka *sanktioner* som myndigheten skall utöva mot den som försummar sin försäkringsplikt. När det gäller yrken som kräver auktorisation kan sanktionen bestå i att tillståndet dras in. Trafikförsäkringsplikten är straffsanktionerad. I andra fall kan det bli besvärligare att utöva en sanktion. Vad skulle sanktionen bestå i om försäkringsplikt infördes t.ex. för de ovan nämnda kommunerna eller hund- och hästägare? Den som försummar att teckna motortävlingsförsäkring åläggs böter,⁵⁰ vilket kanske skulle kunna utgöra en lämplig sanktion även för dessa fall. Skall samma sanktion gälla för den som visserligen tecknat försäkring, men där den inte uppfyller kraven i författningen?

5. Avslutande synpunkter

Förslag om obligatorisk ansvarsförsäkring på olika områden har alltid aktualiserats, och kommer troligen även framöver att aktualiseras, i Sverige och internationellt. På femtiotalet diskuterades att i svensk rätt införa obligatorisk ansvarsförsäkring för jägare, men det blev inte av.⁵¹ I SvD den 8/8 2007 rapporterades att borgmästaren i New York tröttnat på avancerade stunttricks mellan skyskraporna och har därför föreslagit att filminspelningar i framtiden kommer att kräva särskilda tillstånd som utfärdas förutsatt att ansvarsförsäkring som täcker skador på upp till 1 miljon dollar tecknats. I Sverige har en händelse vid en ryttartävling i Åstorp, där en kvinna skadades allvarligt genom att bli sparkad av en häst, lett till en diskussion om obligatorisk ansvarsförsäkring, eller kollektiv ansvarsförsäkring, för den här typen av arrangemang (SvD 1/8 2007).

Det finns fler områden där det kan tänkas vara lämpligt att överväga försäkringsplikt. Dels kan det gälla områden där skadorna är allvarliga. De årligen förekommande olyckorna vid jakt (se SvD 27/11 2007) eller de nyligen inträffade händelserna på Lisebergs nöjespark (se SvD 16/7 2008) med allvarliga personsador som följd öppnar för en diskussion huruvida försäkringsplikt skall införas på dessa områden även i Sverige. Det kan även gälla områden där skadorna är många, som t.ex. skador orsakade av hundar⁵² eller halkskador som inträffat på grund av undermålig halkbekämpning. I de flesta fall finns försäkring som täcker skadorna, men det är kanske inte helt otänkbart att även oförsäkrade hund- och fastighetsägare ansvarar för skador och där den skadelidandes chanser till kompensation direkt från skadevållaren är små.

Den stora utmaningen med införande av obligatorisk ansvarsförsäkring att få hela apparaten kring försäkringsplikten – dvs. identifieringen en skadegörargrupp och de individuella skadegörarna, eventuella komplette-

rande ersättningssystem, tillsynen av försäkringsplikten samt sanktionerna – att fungera. Det är administrativt komplicerat och också kostsamt. Till det kommer att skadegörargruppen skall informeras om den nya försäkringsplikten. Min gissning är att man däremot inte möter särskilt stort motstånd från försäkringsbranschens sida. De protester som eventuellt kommer från skadegörarhåll kanske inte kan väga så tungt i sammanhanget – den som ägnar sig åt riskfylld verksamhet kan jag tycka också får finna sig i att tillse att det finns finansiering för de skador verksamheten kan ställa till med. Trots att verksamheten är något så trevligt som ett tivoli, en golden retriever eller en ponny.

Noter

- ¹ Malcolm Clarke, *The Impact of Insurance on the Law of Obligations in England: The Insurer as God?* i Festskrift till Bill W. Dufwa, Stockholm 2006 s. 339 ff.
- ² Ullman, Harald, *Försäkring och ansvarsfördelning*, Uppsala 1999 s. 257 ff.
- ³ Se den svenska trafikskadelagen (1975:1410), den norska bilansvarslova (1961-02-03 nr 00), den finska trafikförsäkringslagen (26.6.1959/279) samt den danska færdselsloven (Ibk. nr. 1079 af 14/11/2005). Arrangörer av motortävlingar åläggs försäkringsplikt i 1 § lag (1976:357) om motortävlingsförsäkring.
- ⁴ För Sveriges del lades ett betänkande fram (SOU 1957:36) med förslag till trafikförsäkringslag som inte ledde till lagstiftning, se Bengtsson, Bertil, *Nordiskt samarbete inom skadeståndsrätten*, TfR 1988 s. 548 f.
- ⁵ Se 12 § patientskadelagen (1996:799) och finska patientskadelagen (25.7.1986/585).
- ⁶ Se danska lov om klage- og erstatningsadgang inden for sundhedsvæsendet (nr. 547 af 24/06/2005).
- ⁷ § 6-7 norska patientskadeloven (2001-16-15 nr 53) samt Bull, K. S., *Midlertidig ordning med patientskadeerstatning*, LoR 1989 s. 243 f.
- ⁸ Se § 8 norska patientskadeloven.
- ⁹ Se § 3-4 norska produktansvarsloven (1988-12-23 nr 104).
- ¹⁰ Mikkonen, Martti, *Patientförsäkringen i Finland*, NFT 1994 s. 270.
- ¹¹ Se § 54 danska lov nr 547 af 24/06/2005 om klage- og erstatningsadgang inden for sundhedsvæsendet.
- ¹² Se 2 kap. § 3 norska lov (1989-06-16 nr 65) om yrkesskadeforsikring, 10 kap. danska lov om arbejdsskadesikring (Ibk. nr. 154 af 07/03/2006) och i 1 kapitlet 8 § finska lagen om olycksfallsförsäkring (20.8.1948/608).
- ¹³ I Norge, Danmark och Finland täcks miljöansvaret av miljöansvarsförsäkringar, se Karud, Einar, *Forurensning of forsikring*, LoR 1992 s. 420 ff., Kristoffersen, Sonny, *Forslag til lov om erstatning for miljøskader sammenholdt med den frivillige forsikringsmæssige ansvarsløsning for miljøskader*, UfR B 1994 s. 109 ff. samt af Hällström, Esbjörn, *Skadeståndsansvaret för miljöskada i Finland*, NFT 1995 s. 128 ff.
- ¹⁴ Se 22 § atomansvarighetslagen (1968:45), 3 kap. norska lov om atomenergivirksomhet (1972-05-12 nr 28), § 26 danska lov om erstatning for atomskader (nr. 332 af 19/06/1974) samt 23 § finska atomansvarighetslagen (8.6.1972/484).
- ¹⁵ Se 10 kap. 12 § sjölagen (1994:1009), 197 § norska sjøloven (1994-06-24 nr 39), § 197 danska søloven (nr. 538 af 15/06/2004) samt 10 kap. 10 § finska sjölagen (15.7.1994/674).
- ¹⁶ Se 9 kap. 6 § luftfartslagen (1957:297), 11 kap. 2 § norska lov (1993-06-11-101) om luftfart, § 130 danska lov om luftfart (nr. 1484 af 19/12/2005) samt 75 § finska luftfartslagen (29.12.2005/1242).
- ¹⁷ Se 3 kap. järnvägslagen (2004:519), 3 kap. § 4 1 stycket 9 danska jernbaneloven (nr. 1171 af 02/12/2004), 10 § finska järnvägslagen (7.3.2003/198) samt 2 kapitlet § 6 d) norska jernbaneloven (1993-06-11 nr 100).
- ¹⁸ Se 6 § fastighetsmäklarlagen (1995:400), § 2-5 norska loven om eiendomsmegling (1989-06-16 nr 53), § 8 danska bek. om ejendomsformidlers sikkerhedsstilling og behandling af betroede midler (nr. 617 af 19/08/1998) samt 8 § finska lagen (15.12.2000/1075) om fastighetsförmedlingsrørelse m.m.
- ¹⁹ Se 2 kap. 5 § 1 stycket 4 (fysisk person) samt 6 § 1 stycket 2 (juridisk person) lag (2005:405) om försäkringsförmedling, norska forskriften om forsikringsformidling (2005-12-09 nr 1421), danska loven om forsikringsformidling (nr. 767 af 05/08/2005) samt finska lagen om försäkringsförmedling (15.7.2005/570).

- ²⁰ Se 3 kap. 6 § samt 19 kap. lag (2007:528) om värdepappersmarknaden, 45 § finska lagen om värdepappersföretag (26.10.2007/922) samt § 343 c danska loven (nr. 376 af 22/05/2008) om finsiel virksomhed. I § 9-12 norska verdipapirhandeloven (2007-06-29 nr 75) finns krav på att värdepappersföretaget är anslutet till Verdipapirforetakenes sikringsfond.
- ²¹ Se 15 § pantbankslagen (1995:1000).
- ²² Se 27 § revisorslagen (2001:883) samt § 3-7 1 stycket 4 norska revisorloven (1999-01-15 nr 02).
- ²³ 7 § STAFS 2002:6 (SWEDAC), 2 § ELSÄK-FS 2003:2 (elsäkerhetsverket) samt 4.3 SÄIFS 1997:4 (sprängämnesinspektionen).
- ²⁴ Se § 7 norska tivoliloven (1991-06-07 nr 24), § 23 danska bek. om offentlige forlystelser (nr. 502 af 17/06/2005) och 16 § finska lagen (22.4.1999/530) om sammankomster.
- ²⁵ Se § 44 danska lov om jagt og vildtforvaltning (nr. 117 af 28/01/1997).
- ²⁶ Se danska lov om hunde (nr. 259 af 12/04/2005). Närmare föreskrifter om ansvarsförsäkringen stadgas i bek. om ansvarsförsäkring af hunde (nr. 485 af 25/09/1984).
- ²⁷ Se § 18 danska bek. om skydebaners indretning, anlæggelse og anvendelse (nr. 294 af 23/04/2004).
- ²⁸ Se kap. 2 norska advokatforskriften (1996-12-20 nr 1161) och kapitel 15 i danska retsplejeloven (nr. 910 af 27/09/2005).
- ²⁹ Se § 91 a norska lov om skifte (1930-02-21 nr 00) och § 11 lov om skifte af dødsboer (nr 383 af 22/05/1996) samt § 14 danska bek. om bo-bestyrere (nr. 884 af 03/10/1996).
- ³⁰ Se § 87 norska konkursloven (1984-06-08 nr 58) och § 111 2 stycket danska konkursloven (nr. 118 af 04/02/1997).
- ³¹ Se § 29 norska inkassoloven (1988-05-13 nr 26) samt 3 kap. norska inkassoforskriften (1989-07-14 nr 562).
- ³² Se § 12 norska loven om vaktvirksomhet (2001-01-05 nr 01).
- ³³ Se § 4 danska loven om hjemmeservice (nr. 39 af 23/01/2004).
- ³⁴ Road Traffic Act 1988.
- ³⁵ Employers' Liability (Compulsory Insurance) Act 1969.
- ³⁶ Merchant Shipping Act 1995.
- ³⁷ Cane, Peter, Tort Law and Economic Interests, second ed. Oxford 1996 s. 417.
- ³⁸ Ang. direktkravsätten, se van der Sluijs, Jessika, Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring (2006).
- ³⁹ SOU 2007:46 Betänkande av Utredningen om ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor, s. 18 f.
- ⁴⁰ Lag (2000:537) om märkning och registrering av hundar.
- ⁴¹ 14 § SJVFS 2005:71 (Jordbruksverket).
- ⁴² Om patientförsäkringsföreningen se prop. 1995/96:187 s. 63 ff.
- ⁴³ För trafikskador se 5 kap. danska bek. om ansvarsförsäkring for motorkøretøjer och 14 g § finska trafikförsäkringslagen. I Norge ansvarar staten i dessa fall enligt § 16 4 stycket bilansvarsloven. För patientskador se § 32 danska lov om klage- og erstatningsadgang inden for sundhetskædet, 6 § norska pasientskadeloven och 5 § finska patientskadelagen.
- ⁴⁴ Prop. 1975/76:196 s. 34 samt Nordenson, Ulf K., Trafikskadeersättning – kommentar till trafiklagstiftningen, Uddevalla 1985 s. 531.
- ⁴⁵ § 32 danska lov om klage- og erstatningsadgang inden for sundhetskædet, § 6 norska pasientskadeloven jämfört med 6 kap. norska pasientskadevorskriften (2002-12-20 nr 1625) samt 5 § finska patientskadelagen.
- ⁴⁶ Se vidare Nordenson (1968) s. 49. Motsvarande gäller enligt § 30 danska atomerstatningsloven, 39 § norska atomenergivirksomhetsloven samt 29 § finska atomansvarighetslagen.
- ⁴⁷ Lag (2005:253) om ersättning från de internationella oljeskadefonderna. För en bakgrund se Ds 2004:23 s. 19 ff.
- ⁴⁸ Om relationen mellan ansvarsförsäkringen och investerarskyddet se prop. 1998/99:30 s. 63 f.
- ⁴⁹ Se närmare Jessika van der Sluijs, Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring (2006) s. 105 ff, s. 165 ff.
- ⁵⁰ Se 11 § motortävlingsförsäkringslagen.
- ⁵¹ SOU 1949:25 s. 78 f. Utredningen föreslår där försäkringsplikt även för cyklister och för skador som uppstår i samband med sprängning.
- ⁵² 2003 kom en utredning om hundägares ansvar, men försäkringsfrågan diskuterades då, något överraskande, inte alls, se SOU 2003:46.